

Dr. W. J. LEYDS
KANTOOR.

Present-exemplaar.

Een Kaapsch Gouverneur op expeditie

DOOR

S. KALFF.

Overgedrukt uit „De Indische Gids”, Maart-Aflevering 1917.

Amsterdam, J. H. DE BUSSY, 1917.
(Filiaalen te Pretoria, Johannesburg en Kaapstad).

Een Kaapsch Gouverneur op expeditie

DOOR

S. KALFF.

Overgedrukt uit „De Indische Gids”, Maart-Aflevering 1917.

Amsterdam, J. H. DE BUSSY, 1917.
(Filiaalen te Pretoria, Johannesburg en Kaapstad).

„Aanmerkenswaardig en niet min gevaarlijk” — zoo noemt Valentijn den verkenningstocht, ten jare 1685 door den gouverneur der Kaapkolonie, Simon van der Stel, naar het binnenland dier kolonie ondernomen.

Maar ook de persoon van dien gouverneur zelf was „aanmerkenswaardig”. Hij was een kreool van het eiland Mauritius, te Amsterdam opgevoed. Volgens den geschiedschrijver Kolbe was hij de zoon eener slavinvrouw en vergezelde als kind zijn vader naar Ceylon, waar deze in een gevecht met de troepen van Rajah Singa om het leven kwam. De kleine Simon zou ’t hebben moeten aanzien dat zijns vaders hoofd, op een staak gezet, in triumf werd rondgedragen”, weshalve hij nooit, zooals hij zelf dikwijls verhaalde, een schaaps-, kalfs-, varkens- of ander hoofd op zijn tafel heeft gezien, veel min daarvan eten konde”.

Het verband was tamelijk ver gezocht. Dat een zoo ontwikkeld en voortvarend regent geen schaapskop op een gedekte tafel kon zien zonder daarbij aan zijn vader te denken, mocht wel een opmerkelijk voorbeeld van idiosyncrasie heeten. Evenwel, ’t kon eene natuurlijke antipathie wezen, en alsdan was v. d. Stel niet aandoenlijker dan b.v. de maarschalk d’Albret, die steeds in onmacht viel aan een disch waar een zwijnskop werd opgediend; dan Erasmus, die geen visch kon ruiken zonder de koorts op ’t lijf te krijgen; dan de edelman Tæzi, die bij ’t zien van een appel een neusbloeding kreeg; dan Scaliger, die over zijn geheele lichaam begon te rillen wanneer hem ergens tuinkers werd voorgediend; dan een inwoner van Calais, die in woede geraakte wanneer hij een eend hoorde kwaken, daarentegen gaarne een eend lijden mocht wanneer ze gebraden was; enz.

Waarschijnlijk stamde v. d. Stel uit een van die veertig op Mauritius gevestigde landbouwersfamiliën, welke later op het machtwoord der O.-I. Comp. van daar met al hun „ommeslag” moesten opbreken, en verhuizen naar de Kaap. Zijn vader was een poos kommandeur van het eiland. Ten jare 1659 moet hij zich te Batavia bevonden hebben,

want eene aantekening in het *Dagh-Register* van het Kasteel vermeldt:

„28 Oct. 1659, is in vergaderinge van Rade van India goetgevonden ende toegestaen aen Symon van der Stel, zynde den zoon van saliger commandeur Adriaen van der Stel, met de aenstaende retourvloot naer patria te mogen keeren, alsoo genegen is de studie te vervolgen, met dien verstande, ten aensien een mesties is, syn capitael hier ter Weescamer staende, in India sal verblyven”.

In Nederland huwde hij, en bekwam er zijne aanstelling. Een voorspoedig en krachtig bestuur als het zijne, twintig jaren achtereen, moest destemeer onder de aandacht vallen na het slordig beheer van twee zijner voorgangers. Hij gaf aan de Kaapkolonie een omvang, dien ze tot dusver niet bezeten had. 't. Was niet te veel gezegd dat elke binnenlandsche verkenningstocht van dezen baanbreker een nieuw landbouwetablisement in het aanzijn riep. Zoo kwam Stellenbosch tot stand, zoo Drakestein, zoo zijn eigen landgoed *Constantia* en dat van zijn zoon en opvolger *Vergelegen*. Door de daad van zijn voorbeeld moedigde hij de coloniers aan zich nieuwe hulpbronnen te scheppen. Uit Europa ontbood hij zaden en vruchtboomen, uit Perzië fokmerries, uit Indië cultuurgewassen. De vermaarde Comp. tuin bekwam eerst door zijne goede zorgen sierlijkheid van aanleg, veelsoortigheid van gewassen, het lommer van een vaderlandsch buitengoed en de productiviteit van eene vaderlandsche warmoezerij. Uit Frankrijk gevluchte Hugenootten hielpen hem bij de wijncultuur, berooide Piemonteesche „dal-luyden” bij ooft- en korenbouw. Had hij zijn zin gehad, het schiereiland van de Kaap ware van Afrika's vasteland afgesneden geworden door een kanaal tusschen de Tafelbaai en Baai Fals, ten einde de schepen uit den Indischen Oceaan binnendoor, en tot vóór het fort de Goede Hoop zouden kunnen stevenen.

Zoo kon de dichter van *De Geusen*, Onno Zwier van Haren, dezen onvermoeiden landontdekker en landontginner ter eere, met recht van hem zingen:

Maar van der Stel zal in Woestynen
De vette tarw' en most doen zien,
Het Paradys op nieuws verschynen
En all' de Werelds vrugten biën.
Hy leerd' de Caapsche grond gebruiken,
Verward in d' eerste Scheppings struiken;
Hy sprak, de Wildernisse lacht.
Zie tusschen 't graan de violieren,
En d' Atricaan zyn Bruyd vercierien
Met d' eerste roos die d' Uythoek bracht.

Van Haren voegde bij zijne versregels de commentaar, dat v. d. Stel de Kaapkolonie arm en dunbevolkt vond, dat hij ze in twintig jaren van onverdroten arbeid tot ongekende welvaart bracht, dat hij aan

den avond zijns levens daarvoor slecht beloond werd, en op zijne buitenplaats *Constantia* stierf „tot zyn eeuwige lof niet rijk”. Van Haren had er evenwel bij mogen zeggen dat de winstgevende ondernemingen van dezen gouverneur en zijne zoons (van welke een zijn opvolger werd) zooveel ontevredenheid in de kolonie wekten, dat ze aanleiding gaven tot een reeks van klachten bij bewindhebbers der O. I. Compagnie over deze Kaapsche familieregeering. Voorts dat *Constantia*, aldus genoemd naar de echtgenootte des gouverneurs, alleszins den indruk gaf van door een rijk man aangelegd te zijn. In de Memorie van grieven, door zijne tegenstanders opgesteld, werd deze kweekplaats van den vermaarden Constantia-wijn eene onderneming genoemd „zoo groot als Amsterdam”, terwijl er een huis als een kasteel stond. En geheel onjuist was die voorstelling niet. Valentijn bezocht de plaats meer dan eens, en schreef er van:

„Dit is een ongemeen heerlijke plaats, op 1000, anderen zeggen 891 morgen gronds geschat, op welke men al het keurlykste heeft, dat aan de Kaap te vinden is, en waarop veel boeren zouden kunnen bestaan. Zoo als men aan dezelve komt heeft men voor het vorstelijk huis een groot plein, waarop zich 7 of 8 schoone wandel-laanen van eikenboomen fraai wyt van den anderen vertoonen. Dan heeft men daar een zeer fraaye wooning van 2 verdiepingen, waarin zich, nadat men er met 2 à 3 trappen opgegaan is, een groote schoone voorzaal opdoet, die zeer net met witte marmere en ook zulke roode of byna als Sweedze steenen, en in 't midden met een groote vijfhoek (verbeeldende het Kasteel aan de Kaap) belegt is. Aan wederzijden van die voorzaal, die na mijne gissing wel in de 30 voeten vierkant is, heeft men een schoone binnenzaal, die omtrent 25 of 26 voeten vierkant is, en welke almede zeer sierlijk en met dierbaare marmere steenen bevoert is. Wanneer men uit die groote zaal regt uit gaat, komt men in een groote lugte galdery, die van een mooye hooge verdieping, en na de buitenkant open is. Zy heeft aan wederzyden een zeer lange vleugel, of nog twee andere galderyen, in yder van welke men eenige deuren van zeer nette en sierlyk gemeubileerde vertrekken, hoedanige er onder en boven zich 18 opdoen, die alle zoo fraai zijn dat men ze niet fraayer zou kunnen maaken”.

De vroede Dordtsche predikant bekeek hier alles terdege, galerijen en vertrekken, poorten en muren, de met wijnstokken beplante velden, het tuiniershuis, de stallen, alles behalve het gebouw waar de druiven uitgeperst werden; „omdat ik niet genegen was den grooten hensbeker, die men bij zijn eerste komst aldaar uitdrinken moet, bescheid te doen”. Zoo er aan deze grootscheeps opgezette buitenplaats, tevens profijtelijke landbouwonderneming nog iets ontbrak, 't zou alleen een dichter geweest zijn om *Constantia* te bezingen gelijk Cats het zijn *Sorghwilt* deed. Maar dichters bracht deze grond niet voort;

insteede van den Pegasus der oudheid draafden hier slechts Kaapsche ezels door de vlakke.

In het begin van v. d. Stel's regeering waren er nog geen voor- teekenen van het onweder, dat over het hoofd van zijn zoon en opvolger zou losbarsten. En ook later was de koloniale betooging tegen de v. d. Stel-dynastie nog te veel in het incubatie tijdperk dan dat men hem, gelijk aan Willem Adriaan, in 't vaderland „een koek had kunnen bakken”. Zijne verdiensten jegens de kolonie waren onafwijsbaar. Heeren Meesters zelve hadden die openlijk erkend, eens door zijne jaarwedde te verhoogen, eens door hem tot buitengewoon raad van Indië te benoemen, eens door hem de voldoening te schenken zich door zijn oudsten zoon te zien opvolgen. Men toonde daarmee het voordeel te beseffen voortspruitende uit de ontwikkeling van de groote hulpbronnen des lands, en uit de uitbreiding van het landbezit. Wanneer men dit uitgestrekte land van Zuid Afrika gelijk het zich in de dagen van Jan van Riebeeck vertoonde, eene wijde *terra incognita*, vergeleek bij eene oningevulde landkaart, dan was die kleine Hollandse nederzetting aan de Tafelbaai als 't ware de olievlek, die steeds verder in 't papier van die landkaart invrat.

Simon v. d. Stel was onder de oudere linie der Kaapsche gouverneurs wel degene, die het meest tot de gezagsuitbreiding der Oost-Indische Compagnie bijdroeg. Behalve Jan v. Riebeeck deed niemand zooveel voor de kolonie als hij. Daarvoor wisselde hij de besognes van den administrateur in het fort *de Goede Hoop* gestadig af met de tochten van den landverkenner, en met de onderhandelingen van den diplomatieken agent tegenover de inboorlingen. Hij herinnerde ten dezen aan zijn voorganger v. Riebeeck, die op zijn lievelingspaard Grote Vos ver het binnenland placht in te gaan en door zijn snel rijden bij de Hottentotten „groot ontsagh” wekte.

Doch v. Riebeeck was in zijn tienjarig bestuur nooit zoover geweest als v. d. Stel in zijn twintigjarig. Van de ver af wonende Namaqua's b. v. had hij slechts hooren spreken, en juist dezen stam, waarmee men na jaren vergeefsche moeite eindelijk in aanraking was gekomen, had v. d. Stel op het oog, toen hij in 1685 een nieuwen ontdekkingsstocht ondernam. 't Kon net middel zijn om met noordelijker wonende volken tot handel en verkeer te komen. Daarbij wilde hij eens zien wat er in die bergen van het binnenland zat: koper, zilver, goud misschien!

De expeditie bestond uit 56 Europeanen, „blanke koppen” naar de kroniek boekstaafde, ofschoon bij sommigen die kwalificatie betwistbaar was. Trouwens, ook v. d. Stel zelf behoorde tot den „bonten adel”; het *Daghregister* noemde hem immers mesties. En bij de veelheid der rassen aan de Kaap, waar Hollanders, Franschen, Piemonteezen, Javanen, Hottentotten, Chineezen, Duitschers, en de varieteiten van het inheem-

sche ras de draden van het bevolkingskluwen vormden, was 't gewis niet te verwonderen zoo men afwisseling van type en huidkleur aantrof. De trein der expeditie was mede gevarieerd genoeg, want reizen in dit wilde en woeste binnenland vorderde heel wat „ommeslagh”. Zoo had de kolonne een sleep achter zich van 6 ossewagens met hunne bespanning, 289 trek- en draagossen, een schuit op wielen, de kales van den gouverneur met zes paarden er voor en drie slaven er achter; voorts karren, rijpaarden, ezels, en zelfs een paar kleine kanonnen, zg. veldstukjes. Een sergeant met eenig volk was vooruitgezonden als kwartiermaker; hij moest het slachtvee en 't geen er verder van de inboorlingen te krijgen was van dezen inruilen, naar geschikte bivakplaatsen omzien, gidsen aanwerven, enz. Ook had een Makassaarsch hoofd, Dain Bengale genaamd, een der bannelingen welke de indische regeering herwaarts placht te zenden, zich met een onderhoorige bij de expeditie aangesloten. En als technicus ging mee een „Berg-Hopman”, een dier mijnbouwkundigen gelijk heeren bewindhebbers ze ook voor de Silida-mijnen op Sumatra plachten aan te werven.

Den 25 Aug. 1685, 's morgens klokke tien, marcheerde dit alles de poort van het fort uit; de kroniekschrijver verzuimde niet er bij te voegen, dat dit gebeurde „in den naame des Heeren, Amen”. De weg leidde om den Tafelberg heen en het eerste bivak werd opgeslagen aan een stroompje, dat den onwelluidenden naam van Stinkrivier droeg. Met reden; in den drogen tijd was 't er niet uit te houden. De verdere plaatsnamen in het reisverhaal stonden veelal in verband tot de fauna van Zuid-Afrika. Men leest daar van eene Zeekoeyen-valley, een Jakhals-kloof, een Rhinoceros-rug, een Dassen-berg, een Olifants-rivier, enz. Eene laagte, waar vroeger een gevecht met de naturellen was voorgevallen, heette de Bakkeley-plaats; een drift of waadbare plaats, waar men 'n leelijk abuis had gehad, het Misverstand; een onbeklimbaar gebergte, waarvoor vroegere verkenners het hoofd hadden gestooten, Keert Weder; een bron, nooit te voren door anderen ontdekt, de Goede Hoop, omdat men die op den terugtocht hoopte weder te vinden, enz.

Verder trekkend kwam men aan een gebergte, dat de heugenis bewaarde aan den stichter van de Kaapkolonie; het heette Riebeeks Kasteel. Het journaal van den onder-chirurgijn Pieter van Meerhoff maakte melding van dit punt, „'t welck is een bergh bij ons zoo genaemt, 7 à 8 mijlen in 't rondt, waar volop leeuwen, renosters (neushoorns) zebra's, vogelstruisen en hartebeesten waren. Dit geberchte is heel kenbaer en can even gezien worden van de Caep”. Ook van Riebeek's zoon Abraham, de latere gouverneur-generaal, kwam op zijn uitreis naar Indië in 1676 op dit naar zijn vader genoemde gebergte, waar toen een mineralogisch onderzoek plaats had. Men vond wat zilvererts, maar dat de kosten der bewerking niet loonde. Sedert

vergat hij zijn geboortegrond niet (hij was in 1653 aan de Kaap geboren) maar toonde zich gansch niet ingenomen met den gang van zaken, noch met den persoon van den gouverneur v. Assenburg, die er na de beide v. d. Stel's het bestuur voerde. In 1711 schreef hij als regeerend landvoogd uit Batavia aan zijn voorganger Joan v. Hoorn, die gehuwd was met zijne dochter Johanna Maria v. Riebeek en toen te Amsterdam woonde:

„Het kan de Caeb niet wel gaen soo lang er sulken godlosen gouverneur en dissolute gemeente is. Wat man nu sal dat alles redresseeren, en in wat tijd? Het heeft mijn vader saliger veels te suren arbeyd gekost de eerste beginselen dier colonie te leggen, wanneer d'er geen ontugt nog dronkenschap verwekt wierd. U Hoog Ed. heeft onder myn gesien de minuten van het Caebse dagregister en meer andre negotieboeken, die hy nevens d' afgaende brieven selfs heeft moeten formeren en buyten dien nagt en dag te paerd in 't bosch zijn om alles voortgang te doen erlangen, hebbende ook selfs het eerste fort en hoornwerk (als sigh daer op verstaende) moeten afsteken, en onder syn oog en bestier doen opbouwen, soodat ick niet nalaten kan over het praesente wesen van die plaets misnoeght te zyn.”

Voorbij dit Riebeeks Kasteel strekte zich een wijd en onontgonnen binnenland uit. De gesteldheid der streken, welke men thans aantrof, was zeer afwisselend. Nu eens vond men zandige en steenachtige heuvels, of moerassige gronden waarin de raderen der karren wegzonken, of ruig bewassen hoogten (de bekende „kopjes” der Boeren) dan weer vruchtbare. grasrijke vlakten, goed bewaterd, of uitgestrekte velden met wilde haver, of „aangename valeyen met bloemen van allerhande couleuren”. Verscheidene kralen van Hottentotten kwam men voorbij, en met sommige bevriende stamhoofden werd in 't voorbijgaan een groet en een klein geschenk gewisseld. Kwam de inlandsche „capiteyn” met een slachtofs, die veelal een van de zeven magere koeien uit den droom van den aartsvader Jozef geleek, het tegengeschenk was daarvoor al dadelijk aangewezen in den vorm van een flesch brandewijn. Zoo waar als het woord van den psalmist: „De wijn verheugt des menschen hart”, zoo waar was het ook dat brandewijn een Hottentotsch hart verheugde. Met brandewijn en tabak was de inboorling als 't ware onder een hoedje te vangen.

Maar in die kralen der Kaffers (menig dier hield z'n nest zindelijker!) waren ook vrouwen, en ofschoon deze al tot het laagste type van het menschelijke ras behoorden, de gouverneur wist dat er onder zijne volgelingen rauwe gasten waren, die 't met de sexie zoo nauw niet namen. Hij kende zijn volkje, en wist: 't muist al wat van katten komt. Zelfs de doordringende lucht, aan de zwarte „skepsels” eigen, schrikte onder die 56 blanke koppen niet *allen* af, veeleer gold hier het spreekwoord: „Die 't eerst ruikt, heeft zich 't eerst misbruikt”.

Nauwe toenadering tusschen beide rassen kon evenwel bedenkelijke gevolgen hebben, en er waren reeds naturellen-kwesties genoeg; daarom was v. d. Stel er op bedacht dat geen van zijn volk in zoo'n gore *wigwam* zou kruipen. Het journal vermeldt:

„Van daag liet ook de Ed. Heer Commandeur een ordre uitgaan, dewyl wy de Hottentots Kraalen meer en meer begonnen te naderen, dat niemant van ons volk zich zal hebben te vermengen in vleeschelyke wellust met de Hottentotze Natie, op straffe van gegeesselt en als een schelm van de E. Compagnie weggejaagt te worden”.

Een later europeesch geslacht, dat van de voortrekkers der Boeren, stond in dit opzicht zooveel hooger dan het volkje, waarvan v. d. Stel zich moest bedienen. Spartaansche soberheid parend aan de kerkelijke zeden uit den Hollandschen polder, vastheid in den geloove aan een logge gemoedsrust en bekrompen opvattingen, noeste vaderlandsche vlijt aan eene weerbarstige natuur, schuwden zij de aanraking met het opdringende Britsche element niet minder dan met de naturellen-bevolking. Eene mestiezenkaste gelijk op Java, geboren uit de vermenging van het blanke ras met de dochteren des lands, kon hier niet bestaan. Zoo min als de godgetrouwe Israeliet zich een vrouw zou nemen uit de tenten der Filistijnen, zoo min zou een Boer van den ouden stempel er aan denken de kraal in te sluipen van de heidensche vrouw, telg van *the cursed race*. En Heeren Meesters zouden eerlang voor betere stammoeders zorgen toen zij dozijnen Hollandsche weesmeisjes naar de Kaap (voor deze juffers inderdaad een Kaap der Goede Hoop) uitzonden om de kolonie te helpen „peupleeren”. Dit element was zooveel beter dan dat van de Compagniesdochters, welke met een gelijk doel naar Java werden gezonden. Doch ofschoon die eerste uitzendingen reeds uit v. Riebeeck's tijd dagteekenden, was deze instrooming van Hollandsch bloed slechts als een palliatief te beschouwen, geenszins als eene aanvulling van een bestaand tekort. Veelal vonden zulke weesmeisjes echtgenooten onder de vrijlieden, personen die 't reeds tot een zekere mate van welvaart gebracht hadden; de soudeniërs in het fort waren aangewezen op de clandestiene verbintenissen met de zwarte vrouw. Valentijn schreef over de Hottentotsche vrouwen in den omtrek van het kasteel der *Goede Hoop*:

„Zij vallen doorgaans wel kleiner van gestalte dan de mans, maar ik heb er ook gezien die vry kloeker dan zommige mans waren, en men vint er jonge dochters onder die, indien zy zich aldus niet met smeerzels en met verwen mismaakten, al niet onbillyk zouden wezen; maar gevraagd zynde waarom zy haar aangezigt met zulke roode en geele streepen, en hare lichamen met zulken stinkend smeer bestryken, geven zy tot antwoord: om dezelve reden waarom zich de Hollandse vrouwen opschikken, te weten om of onze mannen, of anderen te behagen, en omdat de manieren en zeden van ons land dit medebrengen.

tegen, welke al even slecht geluimd scheen te zijn als die rhinoceros, en evenzeer in zijn pachydermische huid eene beschutting had tegen geweerkogels. Door groot gerucht te maken slaagde men er in dien op de vlucht te drijven; de heele expeditie zette 'n keel op, waarvan het groote beest blijkbaar verschrikte. Later kwam er nog een tweede olifant opzetten, en toen bedacht v. d. Stel iets anders. Hij liet op de trompet blazen en daarbij den trommel roeren. Nu wist een olifant ook iets van trompetten; het was zelfs zijn natuurlijk geluid, waarvan de verschillende intonaties zijne gemoedsaandoeningen kenbaar maakten, maar dit instrumentale trompetten was hem toch vreemd, evenals de roffel van de trom, en de geruchtmakende demonstratie had het gewenschte gevolg. Ook deze dikhuid maakte zich uit de voeten (en welke voeten!)

Geen wonder dat men de vallei, waar deze dubbele ontmoeting plaats had, en waar men op den terugweg nog zes van zulke dieren gezellig in één modderbad aantrof, de Olifantsvallei doopte.

Wanneer Simon v. d. Stel later op *Constantia* onder zijne tafelvrienden zat, bij een glas van zijn eigengekweekten voortreffelijken Constantia-wijn, dan placht hij met voorliefde zulke ontmoetingen met olifanten en rhinocerossen te vertellen, en die zelfs 'n beetje op te sieren, dan liep er onder zijne jachtverhalen wel eens een sprankeltje jagerslatijn. Hij slachtte daarin, niet den baron von Münchhausen, maar toch den Duitschen houtvester. In zijne geschiedenis van de Kaapsche kommandeurs getuigt van hem Mc Call Theal:

„In person Simon van der Stel was small, with a dark complexion (afkomstig waarschijnlijk van het slavenbloed zijner moeder, Monica da Costa, de bijzit van Adriaan v. d. Stel) but open cheerful countenance. His habits were refined, and as far as his means would permit he surrounded himself with objects of taste. His courtesy and exceeding hospitality to strangers are dwelt upon by more than one visitor to the Cape, as is also his fondness for telling marvellous tales of his adventures”.

De tocht gaf ruimschoots gelegenheid om met de flora en fauna van dit binnenland bekend te worden. Onder de kleinere dieren schoot men nu eens een klipspringer, gelijkende op een Europeesche ree, maar kleiner, dan weer een haas, met lepels zoo groot als ezelsooren. Men zag kwartels, dassen, stekelvarkens, wilde paarden die van verre gezien aschgrauw van kleur schenen te zijn, en zooveel apen, dat men daarnaar zekeren berg den Baviaansberg noemde. Ook waren er vliegen als horzels, de beruchte *tsetse*-vlieg gelijkende, gele en zwarte, die hun angel aan den kop hadden. Ze waren een plaag voor mensch en dier, doch hunne aanwezigheid stond in verband met zekere, op goudsbloemen gelijkende planten. Waren deze verwelkt, dan verdween ook het gevaarlijk insekt. Dominee Martinet c.s. zouden moeite gehad

hebben Gods voorzienigheid in het bestaan van zoo'n vlieg te demonstreeren.

Somtijds moest men een dag op dezelfde plaats kampeeren wegens zware slagregens, somtijds wegens uitputting van het trekvee, somtijds wegens averij aan de ossenkarren, welke op deze ongebaande wegen raderen en disselboomen braken. Nu en dan zag men de zee in de verte; op sommige vlakten stond de wilde haver zoo dicht dat men zich voor een vaderlandschen akker waande, andere waren met een bloemrijk grastapijt overdekt. En dan weer de „kopjes”, de klippen en de zandwoestijn.

Eindelijk bereikte men de Olifantsrivier, welke zoolang nog niet geleden als de grens gold tusschen het halfbekende en het onbekende. Hier namen de zes vrijlieden, die met hunne ossenwagens den troep geconvoyeerd hadden, hun afscheid en keerden terug. Aan de overzijde der rivier gekomen werd de tocht bij veelal moeizame dagreizen voortgezet tot een punt genaamd Keerweer. Vroegere reizigers toch hadden geen kans gezien om met wagens en vee over het hooge en steile gebergte heen te komen, dat men hier voor zich had en waren „huistoe” gegaan. Doch v. d. Stel liet zich door die onheilspellende herinnering en dien onheilspellenden naam niet afschrikken; hij en de zijnen kwamen, ofschoon met veel moeite, over die onherbergzame klippen heen. *Plus outre!* (nog verder) — gelijk Karel V zinspreuk luidde.

Men naderde nu het land der Amacquas of Namaquas, voor een deel het doel van den tocht. Vroeger waren er wel eens lieden van dien stam als 'n soort van barbaren-deputatie aan het fort de *Goede Hoop* geweest en hadden uit hun land monsters kopererts meegebracht, die naar Holland waren opgezonden en daar zeer de aandacht hadden getrokken. Maar de kommandeurs van de E. Compagnie hadden zich nooit zoover als dit *ultima Thule* gewaagd. Behalve over de vindplaatsen van dat koper hoopte v. d. Stel ook ingelicht te worden over de groote rivier Camissa en de groote stad Vigi Magna, waarover door oude reisbeschrijvers wonderbaarlijke dingen waren verteld. Die legendarische Afrikaansche metropolis werd echter niet gevonden; alleen van een groote rivier wisten de inboorlingen af. 't Bleek de Oranje-rivier te wezen. Maar dit werd v. d. Stel al spoedig duidelijk dat men op een verkeerd kompas zeilde, wanneer men in dit onbegrensde binnenland wilde zoeken naar zoovele namen uit de half-mythische verhalen van oude reizigers. Hier een goudland en daar een zilvermijn! — 't loste zich alles op in een luchtspiegeling.

Met tabak en brandewijn, met rijst en schapenvleesch had de gouverneur de zwervende inboorlingen, ofschoon ze in den aanvang gemeenlijk aan den haal gingen, tot zich gelokt en hen gebruikt als tusschenpersonen tegenover hunne landgenooten, of om inlichting te geven over land en volk. De kerels konden loopen als een hert; hunne

snelheid in 't voeteeren was haast voorbeeldeloos. Gelijk van de oude Amazonen gezegd werd dat ze zich de linkerborst amputeerden ten einde ze destebeter den boog zouden kunnen hanteeren, zoo hadden deze zwarte veedieven zich een van de *testicula* geamputeerd, ten einde des te sneller te kunnen loopen. Maar de gouverneur had onder zijn inlandsch gevolg óók zulke snelvoetige gasten, en deze wisten de vluchtelingen wel in te halen en tot rede te brengen. Ofschoon de vogelaar het liefst met zoet gefluit de vogels lokte, met sommige „capiteyns” moest men een anderen kant uit, moest hen „met de grove handschoenen aantasten”. Zij lieten zich ietwat te veel voorstaan op den stok met koperen knop, waarop het monogram der Comp. gegraveerd was, dien de gouverneurs als waardigheidssteeken aan bevriende stamhoofden plachten uit te reiken. Enkelen namen eene „assurante” houding aan, gelijk met het Europeesche overwicht kwalijk te vereenigen was. Zoo vertelde zekere kapitein Nonce den vertegenwoordiger der Comp. die nu zoo ver in dit „wildt en byster” land was doorgedrongen dat hij wel met de E. Maatschappij in vrede wilde leven, doch dat men wel moest weten: *hij* was hier meester, en de gouverneur aan het fort *de Goede Hoop*. Waarop v. d. Stel antwoordde, dat hij dan aanstonds naar Nonce's kraal zou oprukken, ten einde daar uit te maken wie de baas was. 'n Niet ongewone toepassing van den stelregel: „La raison du plus fort est toujours la meilleure.

Zoo moest men hier de vredespijp rooken, en daar de strijdbijl opheffen. 't Gelukte ook om met ettelijke stamhoofden in aanraking te komen, hunne onderlinge geschillen te beslechten en hunne goede verstandhouding tot de Comp. te versterken. Van der Stel zag bij die gelegenheid de gore luidjes soms dichter bij zich komen dan hem lief was. De staatkunde gebood zich hier iets te laten welgevallen; Afrikaansche liefkozingen, welke in staat waren een westerling onpasselijk te maken. Zoo'n Hottentot- of Kaffer-kapitein riekte ook niet als „een jonge maagd in ambergeuren”, en evenwel moest de gouverneur de vriendschapsbetuigingen of de vreugdeblijken dezer vervulde lieden aannemen zóó als het landsgebruik dat meebracht. Van een hunner meldde de kroniekschrijver, dat hij „den Ed. Heer Commandeur verscheide maalen over 't lyf streelde, hem kloppende op de schouderen en wyzende op zijn borst, daarmede hy wilde betuigen het goed hart dat hy voor hem hadde.”

Welnu, ook Jan van Riebeeck had indertijd wel bokkesprongen met smerige „Caapmans” gemaakt, waar het er op aankwam een verbond van vrede en vriendschap te bevestigen door deelname aan een nationalen dans. Thans moest ook v. d. Stel zich z'n kleeren en z'n humeur laten bederven, zonder anderen troost daarvoor te erlangen dan het besef de Comp. nuttig te zijn. „Das Geschäft bringt's mal so mit sich!”

Ook met de Namaqua's sloot hij zoo'n verbond. Het geleet in substantie maar al te veel op die verbintenissen, waarvan de Europeesche diplomatie placht te zeggen: „Les contrats sont faits pour déchirer”. Het zwarte volkje zou er zich aan houden — zoolang 't in hun belang was. Evenwel had men nu een antecedent, waarop men zich bij latere onderhandelingen beroepen kon. Ook over dezen ver af wonenden stam waren buitensporige verhalen in omloop geweest, welke zich later als „vercieringen” en als Kaapsche *gasconades* uitwezen. „Men heeft my bevoorens altyd wysgemaakt”, schreef Valentijn, „dat deze Namaquas byzondere kloeke lieden, ja wel halve reuzen waren, doch ik heb er in 't jaar 1705 wel honderd van gezien, ook hunnen koning toen gesproken, en dezelve maar van de gemeene Hottentots gestalte, hoewel eenige wel wat kloeker en vetter, maar alle dezelve en vooral de vrouwen en kinderen ongelyk blanker dan eenige andere Hottentots bevonden”. Ook in hunne zeden en gebruiken vertoonden zij weinig afwijking van die hunner stamgenooten, en hunne voorliefden waren dezelfde. Zoo'n Namaqua-kapitein kon b. v. even sterk drinken als een kapitein van de Sonqua's, van de Kaffers of de Beetjuanen. En wanneer hij geen brandewijn kon krijgen, dan nam hij 't ook met andere soorten van vuurwater voor lief, ja, met . . . extract van alsem. Bij een bezoek aan het fort *de Goede Hoop* zag men een hunner „koningen”, die dit alles behalve zoete vocht bij glazen vol naar binnen sloeg, „hoewel 't alles aanstonds er weer uyt moest”, en die daarbij, al brakende, nog gedurig uitriep in gebrekkig Hollandsch: „'t Is mijn schurt (schuld) niet!”

Zulke gasten zou men haast op verdunde vitriool kunnen tracteeren!

Den 14 Oct. was 't de verjaardag van den gouverneur, en nu kwamen die twee meegesjorde veldstukjes te pas. Drie charges uit de musketten werden ter zijner eer gegeven, en op iedere losbranding volgde een kanonschot. Daaraan werden de Namaquas gewaar dat er in het kamp der blanke mannen iets bijzonders te doen was. Hoewel niet al te vast op den datum van hun eigen geboorte, ze verstonden van den tolk dat er een verjaarfest van den „kommandeur” gevierd werd, en voor feestvieren waren ze altijd te vinden. Zij kwamen nu v. d. Stel met hun nationale muziek vereeren: blaasinstrumenten uit holle rieten bestaande, die een groot geluid van zich gaven. Ongeveer twintig van die grove hoboïsten stonden in een kring en in 't midden hun kapelmeeester, die met een stokje de maat sloeg. Daarbij zong hij voor — of zijne orkestleden zouden de wijs kwijtgeraakt zijn. Buiten den kring voerden hunne landgenooten, mannen en vrouwen, al handeklappend een nationalen dans uit. Wanneer een Namaqua danste, dan deed hij dat gelijk een poldergast die turf trapte. Echter ging alles zeer ordentelijk toe, „naar dat zij wilde menschen zijn”. V. d. Stel liet een os slachten en

trakteerde hen op dit gebräad, waarbij hij hen de brokken met arak liet doorspoelen, terwijl ook voor tabak en *dacha* (soort van hennep) gezorgd was. Dit duurde den ganschen dag, zingen, springen, toeteren en slobberen. Het was een schoone dag.

De reis voortzettende bereikte men de bergen, welke als de vindplaatsen van het begeerde kopererts waren aangeduid. In opdracht van Heeren Meesters in 't vaderland moest de gouverneur onderzoeken welke mineralen hier te vinden waren en in hoever de lokale gesteldheid den afvoer van mijnproducten begunstigde. De bergwerkers onder hun Berg-Hopman werden dus aan den arbeid gezet met putten en schachten te graven, houtskool te branden, smeltovens op te richten, enz. Voorts werden verkenners uitgezonden om de plaatselijke bijzonderheden op te nemen, de natuurlijke middelen tot afvoer, de mogelijkheid tot aanleg van wegen, de aanwezigheid van drinkwater, enz. Waar gesteenten werden aangetroffen die met Spaansch groen waren uitgeslagen, daar bestond reeds de kans dat men koper zou vinden. Met buskruit liet men de klippen springen en schifte uit het gruis het erts, dat alsdan voor een deel gesmolten werd. Doch het nemen van „pertinente proeven” moest men uitstellen totdat men in het fort terug zou zijn.

Tot dusver had men in de Namaquas bekwame wegwijzers gevonden, maar sedert de expeditie zich begon te bewegen in de richting van streken, waar de aan hen vijandige stammen woonden, werden de gidsen onwillig. Zij behielpen zich met „blauwe excuysen”, zeiden dat ze den weg niet meer wisten en verder, wanneer men bij hen aandrong, „dat hen 't hoofd zeer dede van meer te praaften”. 't Gebeurde ook dat ze den troep voorbedachtelijk op den verkeerden weg brachten; wellicht ten einde het den Hollanders af te leeren zulke verre uitstapjes te maken in een land, dat het hunne niet was. Maar aan den avond van zoo'n dag, toen ze den ganschen trein door heg en steg hadden laten omdolen, werd zoo'n valsche „capiteyn” door bevriende hoofden ontmaskerd, en boette zijn toeleg toen met eene bastonnade, die bijna Turksch was. Eenmaal ook scheen 't, alsof de beide veldstukjes voor een ander doel dan voor saluutschoten zouden moeten dienen. Men kwam aan een kraal waar al 't volk op de been was, gereed tot het gevecht. De houding was eene beslist vijandige, de neger scheen hier den blanke een *non plus ultra!* toe te roepen. Aanstonds liet v. d. Stel de manoeuvre uitvoeren, welke later de voortrekkers van de Boeren nog zoo dikwijls in praktijk zouden brengen tegen Dingaan's woeste Zoeloe-horden. Men maakte n.l. van de in een kring geplaatste ossenwagens een soort van verschanst kamp, een wagenburg, en plantte de beide veldstukjes daarvóór in batterij. Zoo kon men een stormloop van halfnaakte inboorlingen wel afwachten.

Blijkbaar zagen deze laatsten voor 't eerst een kanon. Met alle teekenen van verbazing gingen zij op hun gemak voor die vreemde dingen op den grond zitten, en dachten weinig dat ze den dood in de kaken zagen, „toonende hiermede hunne onkunde van derzelve kracht”. 't Was echter niet noodig hun de uitwerking eens te laten zien van hetgeen voor hen eene *haute nouveauté* was, want de zaak bleek weldra op een misverstand te berusten. De luidjes bleken gealarmeerd te zijn doordien een landgenoot hun diets had gemaakt dat de mannen van de Comp. gekomen waren om al hun vee in beslag te nemen. Van daar dat ze zich tot verzet gereed hielden. Maar daar geen van beide partijen het eerst vijandig uit den hoek kwam, geraakte men allengs tot juister begrip, daarna tot beter verstandhouding, en ten slotte werd een vredespijpje geroookt waarvoor vanzelf de Comp. de tabak verstrekte. En ook de arakflesch vond hier dankbare afnemers; 't was voor de ganzen niet gebrouwen.

Daarbij (en dit wist v. d. Stel ook) behoefde men zich over zulk een misverstand bij de inboorlingen niet te verwonderen, want er waren inderdaad wel eens strooptochten ondernomen, waarbij het wel degelijk op hun vee gemunt was. Maar alsdan gebeurde het achter den rug van den gouverneur. Toen de zoon en opvolger van Simon v. d. Stel, Willem Adriaan, naar het vaderland opgeroepen was om zich daar over de tegen hem ingebrachte klachten te verantwoorden, verweerde hij zich met eene *Deductie*, waarin hij op zijn beurt de ontevreden vrijlieden onderhanden nam. Hij noemde daarin het meerendeel der coloniers „wonderlijk stout en onhandelbaar”. Hadden zij niet meer dan eens heimelijke strooptochten ondernomen en den inboorlingen met geweld hun vee afhandig gemaakt, de zwarte „skepsels” als jakhalzen neerschietend? Maakten ook de „bezettingen” van het fort zich niet schuldig aan den strandroof, dien zij juist geroepen waren te beletten, en kon men van zulke blanke veedieven wel eerlijke getuigenissen verwachten? De verklaringen der Hottentotten, welke bij deze razzia's als handlangers waren gebezigd, had de beschuldigde gouverneur in schrift gebracht en opgezonden, opdat heeren bewindhebbers konden zien wat er door de vertegenwoordigers van het zwarte ras, door Dikkop, Poesje, Soetenkoek, Cupido, Witte Boy, enz. tegen deze bandieten in uniform getuigd werd. Uit de verhooren bleek ook dat de kapers (het land heette niet voor niet de Kaap) zich verbonden hadden om, ingeval hunne strooperijen uitlekten, nimmer tegen elkander getuigenis af te leggen; dat hiervan acte was opgemaakt en door allen onderteekend op het schutblad van een zoo bekend boek als de *Christelyke Zeevaert*, en dat een der aanvoeders de overigen had diets gemaakt: de gouverneur had voor dezen „ruilhandel” verlof gegeven. De zaak kon nu voortgang hebben „in den naam des Heeren”.

Slechte belastingbetalers waren ze ook; en wanneer de grensboeren weigerden hun schot en lot te betalen, dan bezaten de autoriteiten in het fort niet altijd de middelen om hen daartoe te dwingen. 't Gebeurde maar al te vaak dat, wanneer de belastinggaarder bij zoo'n boer aanklopte om betaling, hem op een straffe manier de deur gewezen werd. Een hunner toonde (later) bij zoo'n gelegenheid de officieele papieren, die zijne identiteit als ambtenaar moesten uitwijzen. Toen hij binnen de draadversperring was gekomen, waarmede het erf was afgesloten, zag hij dat een kwaadaardige mannetjesstruis, tot het struisvogelperk van den boer behoorende, op hem af kwam. Verschrikt riep de man om hulp en trachtte over het rasterwerk heen een uitweg te vinden. De boer echter bleef zijn pijp rooken, en voegde in zijn Afrikaander-dialect den benarden tolgaarder enkel toe:

„Alle magtie, kerel, wijs hom nou jou gouvèrnements pampiere!”

Simon v. d. Stel had bij dezen tocht naar Namaqua-land zijn *rêve d'or* gehad.

Hij had gehoopt dat de bergen, welke hij had laten exploreeren, der Comp. het vooruitzicht geopend zouden hebben op de schatten der Inca's, op een stagen toevoer van goud en zilver, of al was 't maar koper, mits in abundantie. Welke aanzienlijke waarde dat roode metaal vertegenwoordigde bleek wel aan de ladingen Japansch koper, die uit Desima hun weg vonden naar 't vaderland. Van daar dat hij, in deze „koperbergen” zijnde, alvast naar de naaste verbinding met de zee liet zoeken. Hij zond er zijn volk op uit om het tracé voor afvoerwegen op te sporen. Op tal van plaatsen liet hij delven en nam verschillende ertssoorten mee, ter fine van onderzoek. Van het gebergte afdalende zocht hij naar eene bekwame ankerplaats en liet daarvoor mijlen ver het strand verkennen. Er moest ergens een baai wezen veilig genoeg om als noodhaven te kunnen dienen, en diep genoeg om schepen van matig charter onder den wal te laten komen. Voorts een bron of beek, waaruit men voor mensch en dier drinkbaar water zou kunnen halen, bosch om hout te kappen, en hetgeen verder voor eene nederzetting noodzakelijk was.

Maar hij vond niet wat hij zocht. Kopererts had hij wel aangetroffen, in overvloed zelfs, maar niet de voorwaarden om zulke mijnen met voordeel te exploiteeren. De situatie was daarvoor te ongunstig, en de middelen, welke de Comp. ten dienste stonden, te ontoereikend. De winsten zouden met de kosten heengaan. Toch was de expeditie niet nutteloos geweest, want de geografische kennis van het land was er zeer door vermeerderd, en vele opgaven, welke men vroeger voor juist hield, waren nu onjuist gebleken. Een onbekende streek was in kaart gebracht, tal van gegevens omtrent land en volk waren verkregen, een nieuwe grondslag was gelegd voor de uitbreiding van den Nederlandschen invloed in Zuid-Afrika.

En dit laatste lag hem na aan 't hart. Deze kreool van het eiland Mauritius was ijveriger patriot dan menige volbloed-Hollander, en toonde zijn Hollandsch hart somtijds tot overdrijvens toe. 't Is waar dat hij nog zeer jong naar Nederland ter schole gezonden was, dat hij later met eene dochter uit eene invloedrijke Amsterdamsche familie in den echt trad, maar het bloed zijner indische moeder sprak in hem al zeer weinig. Meer dat van zijn vader, die uit een Dordtsch regeeringsgeslacht stamde. De Engelsche geschiedschrijver (Mc Call Theal) getuigde dat vaderlandsliefde zijn meest sprekende karaktertrek was, dat alleen wat Hollandsch was in zijne oogen goed kon wezen, en dat twintig jaren lang zijn streven er op gericht was om het land rondom het fort *de Goede Hoop* zoo nauwkeurig mogelijk op eene Hollandsche provincie te doen gelijken. Ook de vier zonen, welke hij uit Nederland meebracht, voedde hij op in het geloof dat Hollandsche wetten, Hollandsche instellingen, Hollandsche zeden evenzeer *the best in the world* waren als Hollandsche melkkoeien. Dit chauvinisme behoorde onder „les défauts de ses qualités.”

Toen hij met zijn gedecimeerd aantal ossen, een ledige provisiekist, gebroken ossenwagens en malcontente volgelingen in het fort terugkeerde, was hij niet minder dan vijf maanden afwezig geweest. En deze verkenningsstocht was de eerste noch de laatste, welke hij ondernam. Wanneer hij dan in het fort was teruggekeerd en zich door de administratie had heengewerkt, dan zocht hij steeds zijn geliefd *Constantia* op, waar hij op zijn oud-testamentisch onder wijnstok en vijgeboom zat. Daar was hij niet langer de „Ed. Heer Commandeur”, maar de gulle gastheer; daar was 't voor de burgerij van de aanwassende Kaapstad, en ook voor de notabelen aan boord van de gestadig aangierende schepen de Zoete Inval; daar zat altijd de speelman op 't dak. Hij had er van het vette der aarde volop: de vruchten van Oost en West, groenten gelijk het vaderland ze niet malscher voortbracht, den wijn geperst uit eigengekweekte druiven, het wild dat zijne wildschutters hem thuis brachten, puike visch uit de wateren van Hout- en Tafelbaai, een uitgestreken hof met bloemen en uitbeemsche gewassen, terwijl 't hem zelden ontbrak aan tafelvrienden en logeergasten. Zijn huis van minstens twintig kamers was er op ingericht.

Toch ontbrak hier eene prominente figuur — de vrouw des huizes.

De moeder zijner kinderen (hij had vijf zoons en eene dochter) had bij zijne benoeming tot kommandeur der Kaapkolonie het verzegd om met hem mee te gaan naar zulk een land der Scythen als het toenmalige Zuid-Afrika was. Zij was rustig bij hare bloedvrienden te Amsterdam gebleven; zij zou hem nooit weerzien. Echter boekstaaft de geschiedschrijver dat „he continued to regard her with much affection”. Blijk daarvan was o.m. dat hij zijne landbouwonderneming,

in haar soort een modelhoeve, naar haar genoemd had, ofschoon hier eene tegenstrijdigheid in de opgaven heerschte. Kwamen de geschiedkundige bronnen hierin overeen dat hij den grond, door den regeeringscommissaris Hendrik v. Rheede v. Drakestein hem toegewezen, naar zijn afwezige vrouw *Constantia* noemde, de genealogische bronnen waren niet minder stellig in de opgave, dat hij te Amsterdam gehuwd was met Jacoba Six Willemsdr., daarna met Catharina Hinloper. Het ontzondigt de weigerachtige echtgenootte eenigermate, dat op het laatst der 17de eeuw de Kaap inderdaad een weinig begeerlijk verblijf was voor eene beschaafde Hollandsche vrouw. De „Uythoek”, gelijk de dichter v. Haren het land met recht noemde, was ten deele strafkolonie, ten deele worstelperk van westerlingen tegen inboorlingen, proefveld voor Europeesche boeren, noodhaven en scheepstimmerwerf. In den eersten aanleg was de nederzetting eene „halfwegstatie” geweest voor de schepen der O. I. Compagnie, een fort met een werf; de samenleving was er semi-barbaarsch. Aan kroegen en bordeelen was geen gebrek; dominee Valentijn gewaagde in zijn reisjournaal van de risico voor een vreemdeling om, bij 't zoeken naar een logies, onder de „dolle bagijnen”, zusteren des gemeenen levens verdwaald te raken.

Ten jare 1710 bezocht Johanna Maria van Riebeek, eene dochter van den gouverneur-generaal Abraham van Riebeek en gehuwd met diens voorganger Joan v. Hoorn, op de thuisreis de Kaapkolonie en schreef er hare ouders te Batavia niet veel goeds van. De toestanden en de weelde in Jacatra *olim* hadden haar verwend; de vergelijking tussche beide koloniën moest in 't nadeel van die aan de Tafelbaai uitvallen. In hare brieven kwam o.a. voor:

„Dese plaase doet hem van de ree af te sien mooyer en plesierigher op als wanneer men aan lant is, het is seer mieserabel, men siet lover noch gras staan en de wegen overal bij het Casteel en door de stadsstraate leggen schuyns en over(al) met gaten als offer de wilde varkens het hadde omgevroot, soo dat men met vrees is van omvallen als men naar de stat sal ryden of de Compagnestuyn. Het huys van de gouverneur lykent wel doolhuys, men souder mackelyck in kenne verdwaalt raken, en de andere huysen hier in lycken wel gevangenhuysen. De Hottentotten.... dat heele lelycke en stinkende mensen bennen, en soo benne de hollanders in haar huyshouwen ook seer morsigh. De gouverneur (destyds v. Assenburg) is een man van heel veel swiers en hout scheynt veel van dames altemets tot syn gezelschap heeft, soo dat hier een hele hoofse swier is, maar evenwel alles opsen hottentots..... ik moet bekennen dat ik van aansienshalve geen sleghter plaas hebbe gesien. Het Casteel sieter miserabel slorsigh daar uyt en benne aardige vatsoentjes van gebouwen die hier in staan. De stat is voor dese plaas redelyck groot, maar de

wegen overal seer slorsigh, vol met gaate en hoog en laagh, dat lykkt als men ryt als of men omvallen soude, soo dat de wegen na boejong gedé (het particuliere land Bodjong Gedeh, aan den weg van Batavia naar Buitenzorg) veel moojer en beter syn, en een heere-wegh hierby is — en buyten is het ook niet minder hollebollich (zonderling), het is jammer dat hier geen goeverneur en is die daerop en geen meer kurieusheynt en heeft, en ook van een beter leven is, dese hele plaas soude dan ook wel verandere, en ook de menschen, die nu malkandere seer nydig syn”.

Hetgeen haar echtgenoot, de afgetreden landvoogd Joan v. Hoorn, aan zijn schoonvader te Batavia schreef over de toestanden zooals hij die aan de Kaap vond, luidde al niet veel gunstiger. Over het karakter van de Europeesche samenleving b. v. meende hij kort te kunnen zijn, door zich te refereeren aan het oordeel van den toenmaligen goeverneur: „t Is of de Caab van vreten en suppen aan malkander hangt.” Elders in zijn brief kwam voor:

„Hier is 't soo hollebollich en alles soo onvolmaakt dat ick het spreekwoort van zyn oud-edelheyt Van Outhoorn (Willem van Outhoorn, de voorganger van Joan v. Hoorn) somtijts moet herdenken, dat waarlyck God almagtig de Comp. nog lief heeft en voorborgt. Uw Hoog Edelheyt soudt niet geloven hoe haveloos hier alles gestelt is. De schepen van de Compagnie zyn vol met partikuliere goederen, zoodat er geen plaats over is voor Compagnies goederen... maar soo 't waar is dat men hier in vollen rade van de Caep my heeft gesegt, soo syn de schepen na de Caap seedert 2 à 3 jaaren herwaarts, en by naamen *Jerusalem* en *Overrijp*, meer voor de commandeurs en vice-commandeurs en de schippers als de Comp, beladen geweest, soo in hout, ryst, arack, zuycker, etc., en desen heer fiscaal segt te hebben gemeent sulcx soo expres niet verboden was; maar waarlyk, Hoog Edele Heer, het gaat te groff.”

Daarmee zei v. Hoorn niet te veel. Zulke misbruiken waren van notorieteit en Abraham v. Riebeek wist dat ze evengoed te Batavia in zwang waren als aan de Kaap. De dienaren der Comp. schoren de schapen, en lieten de Comp. zelve de varkens scheren, dit beginsel werd reeds van ouds gehuldigd; het opmerkelijke in dit geval was dat hier de aandacht op zulke onwettige verrijkingspraktijken werd gevestigd door een man, die zelf gedurende zijn bestuur een groot *sobat* van Chineezzen, een speculant in huizen en landerijen was geweest, en nu huiswaarts keerde met een fortuin, dat door een zijner vrienden op tien millioen werd begroot.

Zooveel had Simon v. d. Stel gewis niet bijeen toen hij zich als goeverneur in ruste op *Constantia* terugtrok, al getuigde de Engelsche kroniekschrijver dat „towards the close of his life he drew upon him a suspicion of not being over particular as to the method of making

money". Hij was nu een zeventiger geworden, maar een krasse zeventiger, „na syn jaren in goede gestalte”, gelijk v. Hoorn getuigde. En zoo hem op zijn ouden dag geldgierigheid werd ten laste gelegd, hij schroomde ook niet om voor zijne gasten en voor den staat dien hij voerde, geld uit te geven, met volle handen zelfs. Dezelfde schrijver, die hem een „inordinate desire for wealth” ten laste legde, vond tevens aanleiding zijne jovialiteit te prijzen, zijne hoffelijkheid, gezond verstand, regeerkunst en de groote mate zijner gastvrijheid. Inderdaad was deze laatste een zijner meest sprekende karaktertrekken, door meer dan een schrijver bevestigd. Door Valentijn b.v., die tijdens zijne tweede verblijf aan de Kaap 's mans gul onthaal genoot, en door de kleindochter van Jan van Riebeeck, den stichter der Kaapkolonie, die er over schreef:

„Wy benne den 11 deser naar *Constantia* geweest en syn daar twee dagen en twee nachten gebleeven met enig geselschap van onse vlootvolckie; het is daar seer vermakelyck en daar groejen de beste vruchten, en hebben de wynpershuys gesien met alle de vaten, daar een groot deel vol lagen met heele schoone wyne, alle het vaatwerck en het gereetschap, dat tot het werck behoort, is seer sinnelyck en schoon wit geschuert, dat de dranck aangenaam maakte om die eens te proeven”.

Ook de repatrieerende landvoogd v. Hoorn getuigde dat hij had „veel playsier gehad met onse scheepshoofden (de gezagvoerders van de schepen der retourvloot) bij den ouden heer van der Stel op *Constantia*, die waarlyck, na 20 jaren veel aan dese Caap gewerkt te hebben, nu veel chagrins moet passeeren”.

Dat „chagrin” te midden van een arkadisch buitenleven kwam van het onwêer, dat boven het hoofd van zijn zoon en opvolger was losgebarsten. De lijst van grieven, door de ontevreden en bij bewindhebbers in 't vaderland aanhangig gemaakt, had hem veel bekommernis gegeven, had hem zijn puiken *Constantia*-wijn op de tong tot edik doen worden. Een deel dier grieven, dit wist hij, kwam op zijn eigen hoofd neer, maar wat Rehabeam misdaan had, zou Jerobeam nu boeten.

Sedert was zijn zoon naar Nederland opgeroepen om zich te verantwoorden, en een andere gouverneur (v. Assenburg) was in zijn plaats gesteld. Drie van de voornaamste dienaren der Comp., aanhangers van v. d. Stel Jr., hadden in hetzelfde schuitje plaats moeten nemen. Zelfs den broeder van den gevallen regent, François v. d. Stel die als ambteloos burger zich niet in den strijd der partijen gemengd had, was het verblijf in de kolonie ontzegd. Het landgoed *Vergelegen* van den ex-gouverneur (Willem Adriaan v. d. Stel) de wedergade van *Constantia*, was gekwalificeerd als een onwettig bezit, en als zoodanig voor rekening van de Comp. in twee of drie kavelingen openbaar verkocht. Het groote woonhuis op die onderneming was tot den grond

toe afgebroken, „als zijnde een voorbeeld van weidsche pracht die de Maatschappij in hare dienaren zeer afkeurde”. En indien de vader in zijn rang van raad van Indië, zijne twintig dienstjaren, zijn hoogen leeftijd, zijne erkende verdiensten en bekwaamheden geen vrijbrief had gehad, misschien had men op het Oostindische Huis ook hem niet ongemoeid gelaten.

Toch gaven Heeren Zeventienen aan de partij der aanklagers toezegging, dat er onderzoek zou worden gedaan naar de wijze, waarop Simón v. d. Stel aan *Constantia* was gekomen. Eene bezitting van twintig vierkante mijlen met een paar duizend opgezetenen en die reeds naam begon te maken als een van de voortreffelijkste wijnbergen ter wereld, kon in de toekomst wel eens een staatje in den staat worden. Men zou eens in de Kaapsche archieven laten speuren, en zien welke titels van eigendom daaruit te voorschijn kwamen. De heer v. Rheede v. Drakestein was als buitengewoon regeeringscommissaris zeker met uitgestrekte volmacht bekleed geweest; het bleef alleen de vraag of hij zijne bevoegdheden niet te buiten was gegaan met de toewijzing van zooveel Kaapschen grond aan een enkel persoon. Het was wel waar dat die grond toenmaals slechts een dorre zandbodem was geweest, dien zelfs de „Caapmans” versmaadden, die alleen door de onverdroten zorgen van den ex-gouverneur tot een rentegevend landgoed was geworden, maar wie had van Rheede de macht gegeven om aan de Kaap den leenheer te spelen, en zijne goede vrienden met zulk een koloniaal bezit te „verleyen”?

Evenwel zou *Constantia* niet hetzelfde lot ondergaan als *Vergelegen*, n.l. om als de burcht eens roofridders te worden afgebroken. De Comp. zou gedoogen dat de in haren dienst vergrijsde staatsman in vrede zijne dagen kon eindigen op den grond, waar hij het dichterwoord: „de wildernisse lacht” waar had gemaakt. Hij stierf er in het jaar 1712, ongeveer drieënzeventig jaren oud.

De naam van Simon v. d. Stel behoort in één adem genoemd te worden met dien van Jan v. Riebeeck. Ofschoon *Vergelegen* met den grond werd gelijk gemaakt, *Constantia* als familiegoed vervreemd, de Kaapkolonie zelve van eene Hollandsche tot eene Britsche bezitting zou worden, in de rij der Kaapsche gouverneurs is hem een hooge plaats toegekend, ook door den vreemdeling. Was v. Riebeeck de grondlegger, v. d. Stel was de uitbreider en bevestiger van het Nederlandsche gezag in Zuid Afrika; beiden hadden recht tot het dragen van die *Eerkroon voor de Caap de Goede Hoop*, waarvan Jan de Marre het dichterlijk tafreel ophing.

